
Introducció a les migracions

PID_00261707

Núria Franco-Guillén

Temps mínim de dedicació recomanat: 2 hores

Núria Franco-Guillén

Doctora en Ciències Polítiques i Socials per la Universitat Pompeu Fabra. Investigadora de la Universitat d'Aberystwyth.

Primera edició: febrer 2019
© Núria Franco-Guillén
Tots els drets reservats
© d'aquesta edició, FUOC, 2019
Av. Tibidabo, 39-43, 08035 Barcelona
Disseny: Manel Andreu
Realització editorial: Oberta UOC Publishing, SL

Cap part d'aquesta publicació, incloent-hi el disseny general i la coberta, no pot ser copiada, reproduïda, emmagatzemada o transmesa de cap manera ni per cap mitjà, tant si és elèctric com químic, mecànic, òptic, de gravació, de fotocòpia o per altres mètodes, sense l'autorització prèvia per escrit dels titulars del copyright.

Índex

Introducció	5
Objectius	6
1. Estudiar les migracions	7
1.1. Definicions de partida	7
1.1.1. Classificació espacial	8
1.2. Quines preguntes cal fer-se?	11
2. Breu història de les migracions contemporànies	12
2.1. Les migracions en l'Espanya contemporània	14
3. Fluxos i sistemes migratoris	16
4. Teories de les migracions	18
4.1. Nivells d'estudi	19
4.2. Les teories neoclàssiques	20
4.3. La nova teoria econòmica de les migracions	20
4.4. La teoria del mercat dual	21
4.5. La teoria dels sistemes mundials	22
4.6. La teoria de les xarxes	23
4.7. La teoria institucional	24
4.8. Teoria de la causalitat acumulada	24
5. Les tendències de les migracions contemporànies	26
Bibliografia	29

Introducció

«In the real world, we can't assume that existing boundaries are accepted, let alone that they will be accepted in perpetuity. Nor can we assume that people outside these boundaries have no desire or claim to enter the country. Any political theory which has nothing to say about these questions is seriously flawed.»

(Kymlicka, 2001)

L'arribada i permanència d'estrangers en un territori comporta reptes per a la societat que els rep. Aquests reptes es divideixen en dos grans tipus: la gestió de fluxos migratoris i el respecte a la integració dels immigrants en les societats d'acollida.

Aquest curs intentarà oferir una visió general respecte al fenomen de les migracions. Per a això, intentarem donar resposta a les preguntes més rellevants: què és la immigració, per què les persones migren, quins són els seus impactes en les societats emissores i receptors, i com els actors implicats responen a aquests impactes.

Aquest primer mòdul és introductori, i per això inclou els conceptes més bàsics per a estudiar les migracions i algunes de les eines de què disposem. Seguidament, repassarem una breu història de les migracions per a respondre una pregunta de formulació senzilla però de resposta complexa: per què la gent migra? Revisarem les grans teories de la immigració internacional i farem un breu repàs de les tendències actuals.

Objectius

Els objectius del mòdul són els següents:

- 1.** Introduir els pilars bàsics de l'estudi de les migracions.
- 2.** Proporcionar una visió general sobre les preguntes que ens plantegen les migracions.
- 3.** Revisar les grans teories sobre les migracions internacionals.
- 4.** Familiaritzar-se amb les eines que estan a la nostra disposició per a estudiar les migracions.

1. Estudiar les migracions

La migració, entesa com a moviment d'un lloc a un altre, no és un comportament exclusiu de l'ésser humà. No obstant això, resultaria difícil explicar el món tal com el veiem avui dia sense tenir en compte les migracions. A dia d'avui sabem que l'*Homo sapiens* ve d'Àfrica, on va evolucionar fa uns 200.000 anys i des d'on es va expandir per tot el món en algun moment. El moment exacte i els motius són objecte de recerca encara avui. Un estudi recent defensa que fa aproximadament 70.000 anys uns canvis en el clima van portar a l'*Homo sapiens* a fer les primeres migracions intercontinentals¹.

⁽¹⁾L'estudi és a Tierney i altres, 2017

Des de llavors, l'home s'ha mogut per tota la terra habitable del planeta amb menors o majors restriccions. Les migracions mai no han estat fàcils i sempre han estat relacionades amb les classes i categories socials, i en aquest apartat ho analitzarem. Per exemple, la distinció entre ciutadà i no ciutadà ja existia en l'antiga Grècia, i eren els esclaus, les dones i els estrangers els qui no podien ser ciutadans, i per tant accedir a la gestió política de les ciutats, o tenir propietats. L'estudi de les migracions i les seves implicacions és fonamental per a comprendre el món, tal com argumenta Kymlicka en la citació d'obertura d'aquest mòdul.

Quins són els conceptes bàsics en l'estudi de les migracions? Què hem d'estudiar o a què ens referim quan parlem de les migracions? Per a respondre aquestes preguntes, abans hem de consensuar una definició bàsica de migració.

1.1. Definicions de partida

L'Organització Internacional de les Migracions (OIM) defineix un migrant com una persona que es desplaça o s'ha desplaçat travessant una frontera internacional o, dins d'un país, fora del seu lloc de residència habitual, independentment dels aspectes següents:

- 1) la seva situació jurídica
- 2) el caràcter voluntari o involuntari del desplaçament
- 3) les causes del desplaçament
- 4) la durada de l'estada

Hem de completar aquesta definició bàsica tenint en compte el lloc de procedència i la destinació del migrant. D'aquesta manera, hi ha diversos tipus de migracions.

Vegeu també

Per a més informació vegeu també <https://www.iom.int/es/quien-es-un-migrante>

1.1.1. Classificació espacial

Lloc de procedència	Destinació		Tipus de migració
País A	País B		Internacional
País A	País A		Interna
País A	País B	País C	De trànsit
País A	País B	País A	Circular
Camp	Ciutat		Zona rural
País en vies de desenvolupament	País desenvolupat		Sud-nord
País en vies de desenvolupament	País en vies de desenvolupament		Sud-sud
País desenvolupat	País desenvolupat		Nord-nord

Font: elaboració pròpia

Per tant, parlem de migracions *internes* quan es produeixen dins de les fronteres del mateix país, i de migracions *internacionals* quan la persona es mou d'un país a un altre.

També podem incorporar la dimensió temporal en l'estudi de les migracions. D'aquesta manera, podem parlar del curt termini (migració temporal), del mitjà termini i del llarg termini (migració permanent). Les característiques del migrant, com el nivell d'estudis (migració altament qualificada o migració poc qualificada), o els motius per a migrar, són també rellevants. Pel que fa a aquests motius, parlarem de migració econòmica en el cas de les persones que migren a la recerca d'un treball, migració familiar en el cas d'aquelles que es reuneixen amb les seves famílies, i refugiats o demandants d'asil en el cas d'aquelles que fugen dels seus països per algun motiu (i aquests motius són també subjectes de classificació).

Tenim a la nostra disposició nombroses fonts d'informació que poden proporcionar-nos dades respecte a les persones migrants.

Activitat: Utilització del padró municipal

L'objectiu d'aquesta activitat és comprovar les possibilitats de què es disposa quan es tracta d'elaborar un perfil migratori.

Suposem que volem elaborar un perfil sobre la població argentina a Espanya. Per a això, el padró municipal ens proporciona les dades que necessitem. Es tracta d'un registre administratiu mantingut pels ajuntaments on consten les dades més bàsiques de les poblacions: el lloc de naixement, l'edat, el sexe i el lloc d'origen. Amb aquest registre, l'Estat té una informació mensual sobre els seus residents. Les dades del padró, a més, es poden descarregar com a fulls de càlcul.

Padró municipal <https://bit.ly/2pH3RGm>

No obstant això, hem de decidir com operacionalitzem la població argentina. No obtindrem les mateixes xifres si triem lloc de naixement o nacionalitat com a elements observables. És possible que una part de la població d'origen argentí hagi obtingut la nacionalitat espanyola o que sempre l'hagi tinguda pels llaços històrics entre els dos països. Per un motiu similar, és possible que una part d'aquesta comunitat tingui una altra nacionalitat, com per exemple la italiana.

Així mateix, hem de distingir entre volum d'immigració i flux d'immigració, ja que les dades que obtindrem segons l'un o l'altre seran diferents. En aquest sentit, el padró municipal sempre proporciona dades sobre el volum total de residents, però podem calcular els fluxos anuals mitjançant operacions simples.

Altres possibilitats que ens ofereix el padró són les distribucions de poblacions entre comunitats autònomes, províncies i municipis, i també les edats i el sexe dels residents.

A més, les dades del padró es poden descarregar en fulls de càlcul.

Què podem dir sobre la comunitat argentina a Espanya?

A més, l'Institut Nacional d'Estadística (INE) proporciona altres dades respecte a la immigració que poden ser d'interès. Aquest institut és present en una bona part dels països i a escala europea. En aquest cas és l'Eurostat, que recull les dades dels estats europeus per facilitar comparacions espacials i temporals. Altres bases de dades i instituts d'estadística també proporcionen dades rellevants. Per exemple, mitjançant el Servei d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona, podem conèixer la distribució de la immigració per barris.

Mitjançant l'ús de dades tant quantitatives com qualitatives, podem intentar respondre tot tipus de preguntes d'interès, ja siguin descriptives o explicatives. Pel que fa a les d'interès explicatiu, una de les grans preguntes és per què existeix la immigració i com s'expliquen determinades eleccions respecte als països als quals es migra. Les respostes que es donen a aquestes preguntes conformen el gruix de l'apartat següent.

Una vegada la persona migrant ha arribat a la societat d'acollida, cal preguntar-se sobre les conseqüències que això comporta i com es produeix la integració a grans trets. De moment, considerem la integració com un procés mitjançant el qual la persona migrant s'incorpora a les estructures de la societat d'acollida. Parlem d'estructures perquè n'hi ha diverses, i s'agrupen en socials, econòmiques i polítiques. Aquest procés no és unidireccional, sinó que implica accions tant per part de la persona migrant com per part de la societat d'acollida, tal com veurem en el mòdul 3. A partir d'aquí, les preguntes relacionades amb els efectes de l'arribada d'immigrants en aquestes estructures, i les respostes d'aquestes estructures a l'arribada d'immigrants, componen el gruix de les recerques que es fan tant des del punt de vista individual com grupal.

Hi ha nombroses bases de dades que poden ser-nos fonts d'informació útils. Si estem interessats a conèixer l'opinió respecte a la immigració, podem accedir a nombroses enquestes, tant les del Centre de Recerques Sociològiques (CIS)

a Espanya com l'Eurobaròmetre o l'European Social Survey a Europa (ESS). També podem estar interessats en informació molt més específica en l'àmbit de política pública. El Migration Policy Index (MIPEX) analitza les polítiques d'integració dels països europeus i proporciona una interfície web que ens ajuda a comparar resultats. Si ens interessen més els partits polítics, podem esbrinar quin tipus de posicions tenen la majoria de partits polítics de tot Europa respecte a la immigració consultant el Comparative Manifesto Project (CMP), amb dades des del 1946.

Fonts d'informació per a estudiar les migracions

Fluxos	Actituds	Política pública	Discursos
		Eurostat	
		Instituts d'Estadística	
		Ministeris d'Interior	
		Ministeris de Treball	
		Mipex	
		Intercultural City Index	
		Manifesto Project	
		Parlaments (p. ex.: Hansard)	
		Mitjans de comunicació (p. ex.: Factiva)	
		Generació de dades primàries (p. ex.: entrevistes)	
		Fonts secundàries	

Font: elaboració pròpia

Però estudiar les migracions no es redueix solament a consultar dades quantitatives. Moltes vegades, les respostes a les nostres preguntes no han estat recollides de manera massiva, o senzillament no es poden donar amb xifres. Prenguem, per exemple, el fenomen dels venedors de manta a la ciutat de Barcelona. Pels mitjans de comunicació, tenim coneixement de la presència de persones d'origen immigrant que venen productes al carrer. Solament mitjançant l'observació i, amb una mica de sort, entrevistes qualitatives, podem oferir una explicació més detallada a les institucions que els permeti prendre decisions adequades. L'observació etnogràfica, l'estudi del discurs polític o les entrevistes en profunditat ens proporcionen informació única i valuosa en relació amb les nostres preguntes de recerca.

Interseccionalitat

És comú que qui comença a estudiar les migracions parteixi de paràmetres i preguntes bàsiques en contextos en què s'assumeix que el migrant és un treballador jove de sexe masculí i que aquest arriba a un país la societat del qual és homogènia. Sabem que això no és així, i és difícil generalitzar en aquestes qüestions i, en conseqüència, elaborar polítiques públiques concordes amb els nostres coneixements si mantenim aquestes assumpcions. La interseccionalitat ens demana examinar el fenomen migratori des del punt de vista de les nombroses discriminacions que pot patir una persona migrant. Cal, doncs,

examinar la múltiple diversitat de la nostra societat, que inclou el gènere, la identitat sexual, la identitat territorial i l'habilitat física. Tot això influeix en els motius per a migrar o en les condicions d'inclusió al país de destinació.

1.2. Quines preguntes cal fer-se?

La migració com a fenomen afecta la majoria d'esferes de la vida al planeta. Això la fa objecte de recerca per a la majoria de disciplines científiques. Des del punt de vista de les ciències socials i humanes en general, la interdisciplinarietat implica que recolzem en les recerques d'altres disciplines per orientar la pròpia. Hem vist (i veurem al llarg d'aquest curs) que hi ha diverses maneres de considerar les migracions, i la manera que un tria determinarà el seu camp de contribució. També ho farà el tipus de pregunta (descriptiva, explicativa o normativa) que un vulgui respondre i el nivell d'estudi (individual, local, regional, estatal, internacional o transnacional). La taula que hi ha a continuació il·lustra algunes d'aquestes possibilitats.

	Fluxos	Actituds	Polítiques públiques	Discursos
Descriptives	Quin impacte té el Brexit en les migracions Regne Unit - Europa?	Quines són les actituds dels immigrants envers la política espanyola?	Quins models d'asil hi ha als països de la UE?	Com legitima, el Partit Republicà, les seves posicions respecte a la immigració?
Explicatives	Què explica les diferències en el saldo migratori entre Anglaterra i Escòcia?	Què determina el rebuig a la immigració per part dels ciutadans francesos?	Què determina els diferencials de les taxes d'abandonament escolar de menors d'origen immigrant entre països de la UE?	Per què hi ha uns partits de dreta que acaben adoptant un discurs antiimmigració i uns altres no?
Normatives	Per què haurien de controlar, els estats, l'entrada de persones?*	Com pot un Govern reduir els prejudicis entorn de la immigració?	Haurien de promoure, els governs, polítiques de protecció de les minories culturals?	Hauria de perseguir-se criminalment el discurs xenòfob?

Font: elaboració pròpia.

* Com a exemple de pregunta normativa, vegeu l'article de Joseph Carens en la bibliografia recomanada, en el qual discuteix, des del punt de vista del liberalisme polític, el cas de les fronteres obertes.

2. Breu història de les migracions contemporànies

Tal com hem apuntat, les migracions han existit sempre. L'eventual dominació de l'*Homo sapiens* en pràcticament tota la terra habitable s'explica per les migracions, ja que sabem que en les primeres etapes la humanitat era nòmada. Com podem imaginar, els motius per al moviment de persones han variat, i molt, al llarg de la història.

En aquest apartat ens centrarem en les migracions contemporànies des del segle xx. Així i tot, cal destacar que és a partir de la creació de l'estat-nació que els conceptes de ciutadania, frontera i, per tant, estranger, prenen una rellevància sense precedents. Això, juntament amb l'expansió del sistema capitalista (com veurem en l'apartat de teories sobre les migracions internacionals), ha provocat mobilitzacions de mà d'obra gegantines, tant internes com internacionals. Si anem uns segles enrere, a l'era de la colonització, trobem grans desplaçaments de persones en dos sentits: des d'Europa cap a les colònies, en forma d'«homes lliures», i des d'Àfrica cap a altres colònies, en forma d'esclaus.

Després de l'abolició de l'esclavitud, la consolidació de l'estat-nació i la penetració del sistema capitalista en les societats anteriorment feudals, s'inicia la primera revolució industrial (1850). Com veurem amb més detall en la secció sobre teories de les migracions internacionals, els canvis tecnològics que van acabar substituint una important massa de treballadors del sector agrícola van provocar forts moviments migratoris, no solament del camp a la ciutat, sinó cap a les colònies d'ultramar i entre països europeus. S'estima que més de cinquanta milions d'europeus van migrar entre el 1846 i el 1932. A més, hi havia altres fluxos des de les colònies cap a la metròpoli a causa de noves formes de treball pràcticament forçós, i fluxos de persones que tractaven d'escapar del reclutament forçós i de noves formes d'opressió econòmica i política als països d'origen.

Els fluxos migratoris es van reduir a partir del 1914, reducció que va durar fins al final de la Segona Guerra Mundial. A l'inici això va coincidir amb la introducció sistemàtica de l'ús del passaport per a controlar les entrades i sortides del país. Però això no significa que no hi hagués fluxos migratoris. Mentre que les migracions laborals van reduir el ritme de creixement, altres fluxos van ser importants, per exemple, retornats que estaven obligats a serveis militars, o l'atracció de persones per a treballar en indústries militaristes durant el període d'entreguerres. El creixement d'aquests fluxos es frenaria també a partir de la gran crisi dels anys trenta.

Acabada la Segona Guerra Mundial, s'inicià un procés de reconstrucció econòmica marcat per la divisió del món en blocs capitalista i socialista, la descolonització i l'expansió dels mercats, gràcies a la combinació del sistema capita-

lista amb la implementació de l'estat del benestar. Això va generar creixement tant de l'oferta (per millores tecnològiques i la millora de la productivitat) com de la demanda (per la protecció laboral de les classes treballadores i el seu accés al crèdit).

El model del treballador estranger

Amb la reconstrucció d'Alemanya en la postguerra, l'Estat va desenvolupar la figura del treballador estranger (*gastarbeiter*) per atreure mà d'obra, sempre provisional, cap a sectors amb dificultat per a cobrir llocs. Entre el 1960 i el 1973 Alemanya va rebre 600.000 treballadors estrangers d'origen espanyol.

Tot això va generar també canvis en les estructures dels mercats laborals (que veurem en l'apartat següent), que van comportar un augment important en els fluxos migratoris i canvis en la direcció d'aquests fluxos. En primer lloc, hi va haver tres corredors de moviments de treballadors de l'Europa perifèrica cap al centre d'Europa (això és, de països com Espanya, Irlanda, Portugal o Grècia, cap a Alemanya, els Països Baixos, Suïssa o Bèlgica).

En segon lloc, es van produir migracions de treballadors d'excolònies cap a exmetròpolis. Els vincles, també de dependència econòmica, es van mantenir tant a la Commonwealth com entre altres grups colonials, com França o els Països Baixos. Així mateix, també van formar part d'aquest flux els antics colonitzadors, que abandonarien les colònies després de la seva independència. En tercer lloc, hi van haver també grans migracions cap a l'Amèrica del Nord i Oceania, primer des d'Europa, com a conseqüència de la Segona Guerra Mundial, i després des d'Àsia i Llatinoamèrica.

Canadà, els Estats Units i Austràlia van elaborar polítiques públiques per a regular els fluxos migratoris. Durant aquest període, els països van tendir a fomentar un tipus d'immigració blanca procedent de països europeus mitjançant les polítiques de fronteres. En quart lloc, es van produir els grans desplaçaments de refugiats i demandants d'asil: d'entrada, europeus que fugien de la Segona Guerra Mundial, però després d'aquests anys els orígens es diversificarien en funció dels conflictes o opressions internes. Un nou tipus de flux emergí en aquest període juntament amb les empreses multinacionals: el de personal altament qualificat.

White Australia policy

Tots els països d'immigració van coincidir a intentar atreure migrants de països europeus, però a Austràlia, a més, aquesta política va ser anomenada *white Australia policy* ('política de l'Austràlia blanca') i pretenia evitar l'entrada d'immigrants no blancs. Amb l'objectiu de mantenir una hegemonia blanca en un context (Àsia-Pacífic) no blanc, aquesta política va durar des de l'inici del segle XX fins als anys setanta.

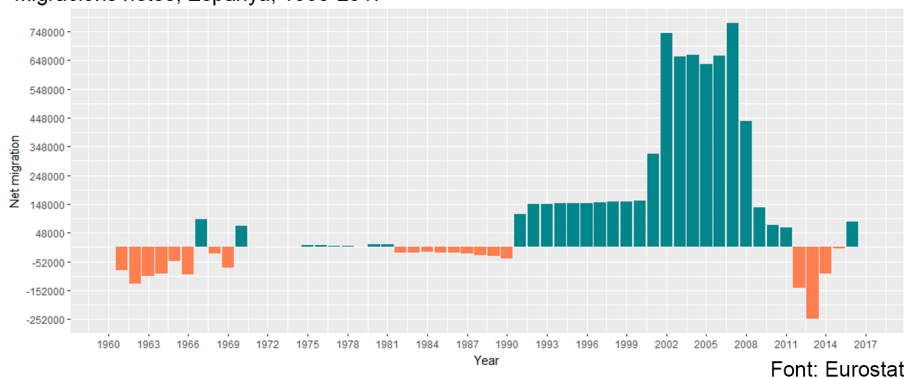
L'última fase de la migració contemporània, en la qual ens trobem encara avui, comença als anys setanta amb les crisis del petroli. Es tracta del període en què l'economia mundial es globalitza, emergeixen els grans mercats financers i, a

poc a poc i en diversos llocs, les sobiranes dels estats s'erosionen. Les conseqüències de la globalització en els fluxos migratoris són de tanta importància que s'expliquen en les teories que veurem en la secció 6.

2.1. Les migracions en l'Espanya contemporània

Espanya ha format part del sistema migratori europeu. La seva història recent, però, la distingeix dels països del nord per motius econòmics i polítics, amb conseqüències en el perfil migratori. Juntament amb Itàlia, Espanya ha estat considerada un país de «nova immigració»: va passar de ser un país d'emigració a ser una de les principals destinacions migratòries d'Europa. De fet, l'OCDE va anunciar que era el país que havia rebut més immigrants en 2007. Vegem, doncs, com es desenvolupen aquestes migracions.

Migracions netes, Espanya, 1960-2017

Tal com hem dit, al final del segle XIX i primer quart del segle XX Europa es caracteritza per l'emigració d'uropeus cap a altres països, tant de la mateixa Europa com d'excolònies d'ultramar. En aquest context, Espanya va formar part dels grans països emissors de persones. Això va ser degut principalment al creixement continu de la població a Espanya, que no es va veure compensat per un desenvolupament econòmic equivalent. Alhora, els nous països, en ple creixement econòmic i, per tant, en plena expansió del seu mercat laboral, van ser un factor d'atracció. Entre el 1880 i el 1930, més de tres milions d'espanyols van creuar l'oceà Atlàntic. En canvi, en aquesta època les xifres d'immigració a Espanya són pràcticament insignificants (gairebé 80.000 persones de França i Portugal). Espanya era un país d'emigració. La crisi dels anys trenta va frenar el flux, alhora que va comportar la tornada de persones des d'Amèrica, flux que no pararia fins a la Guerra Civil. En aquest moment, veiem una onada de migracions menys econòmiques i més polítiques, amb exiliats republicans que fugen principalment a l'Amèrica Llatina. La repressió franquista, juntament amb la Segona Guerra Mundial, redueixen de nou el flux migratori.

Acabada la Segona Guerra Mundial, es reprèn el corrent migratori i, amb la recuperació econòmica dels països del nord d'Europa, el flux es reorienta cap a aquests països, tal com il·lustràvem al principi d'aquest apartat. Tal com veiem en el gràfic, la dècada dels seixanta es caracteritza per un saldo migratori

negatiu (això és, amb una proporció d'emigració superior a la immigració). Tal com explica Romero Valiente (2003) en la lectura recomanada, entre el 1960 i el 1974 més de 50.000 espanyols van emigrar anualment a països com Suïssa, Alemanya o França.

La fi de la dictadura franquista, que va estar acompanyada de canvis en el desenvolupament econòmic del país, i l'entrada d'Espanya a la Unió Europea, van revertir els fluxos, reduint-se les sortides i augmentant la tornada d'espanyols emigrats. D'aquesta manera, arribem als anys noranta, quan s'experimenta un increment espectacular en el flux d'immigració. L'entrada de persones, que va començar amb un important component de tornada als vuitanta, comença a diversificar els seus orígens. Així, al principi del segle XXI, el flux d'immigració adquireix un caire principalment extracomunitari, amb més del 80% d'immigrants de fora de la Unió Europea. És als anys dos mil quan Espanya es consolida com a país receptor d'immigració. Els fluxos no solament es van consolidar, sinó que van continuar en augment fins a la crisi econòmica global, iniciada en 2008. Malgrat que la immigració continua, perd pes relatiu en els balanços, que en 2012 són negatius per primera vegada en vint anys (amb un saldo migratori de -142.000 persones). No va ser fins al 2016 que Espanya va revertir aquesta tendència.

3. Fluxos i sistemes migratoris

En els estudis sobre les migracions és important entendre el concepte de sistema migratori. Tal com explicarem més endavant, una de les observacions dels estudiosos de les migracions és que els fluxos migratoris tendeixen a estabilitzar-se i a estructurar-se al llarg del temps. Això dona lloc als sistemes migratoris, que es componen de dos països com a mínim que intercanvien migrants entre ells, alhora que béns i serveis, de manera consistent. El sistema migratori té una regió central com a mínim que rep immigrants, composta d'almenys un país, i un conjunt de països d'origen vinculats a la regió mitjançant el flux migratori distintiu. Els pols del sistema poden ser tant estats com regions o subparts de regions.

Un exemple clàssic de sistema migratori és el de Mèxic - Estats Units d'Amèrica. El flux entre aquests dos països constitueix un dels més importants del món. Tant és així que avui podem comprovar que polítics mexicans desembarquen en terres nord-americanes per fer campanyes electorals. La base del sistema migratori és la mobilitat laboral, encara que al llarg dels anys s'ha diversificat. La direcció del flux, predominantment de sud a nord, és determinada per les diferències en les estructures econòmiques dels dos països. Un contraflux important que s'ha generat és el de les remeses dels immigrants, amb efectes l'anàlisi dels quals veurem en l'últim mòdul quan parlem de desenvolupament.

Tradicionalment, els fluxos s'han agrupat en quatre grans sistemes migratoris internacionals: Amèrica del Nord, Europa occidental, la zona del golf Pèrsic, i la regió Àsia-Pacífic. Els sistemes migratoris ens serveixen per a observar els tipus de relacions que s'estableixen entre els països que els protagonitzen i per a intentar explicar per què determinats patrons de conducta humana a vegades emergeixen i a vegades no, i quins són els seus efectes.

Estudiar els sistemes migratoris des de la perspectiva dels fluxos migratoris presenta una sèrie d'avantatges:

- Posar el focus en les dinàmiques de dependència de dues zones unides per un flux de persones comporta fixar-se en els aspectes que condicionen i caracteritzen aquests fluxos.
- Els fluxos no es conceben de manera estàtica, del punt A al punt B, sinó de manera polièdrica, i ajuden així a observar contrafluxos, multidireccionalitats i seqüències de moviments (perspectiva dinàmica).

- La perspectiva sistèmica ens ajuda a observar una anàlisi que transcendeix el flux de persones i ens obliga a parar esment a altres dinàmiques que acompanyen aquests fluxos.

Aquestes dinàmiques ens ajuden a explicar fluxos en relació amb les seves causes, les seves conseqüències tant en origen, trànsit o destinació, i la perpetuació d'aquests fluxos. Es tracta de dinàmiques no solament de tipus demogràfic sinó també econòmic, social i cultural.

Activitat d'acompanyament

L'enfocament dels sistemes és clau per a comprendre una part de les teories que veurem a continuació. Per a això, és útil considerar un sistema que ens sigui familiar amb la finalitat de poder relacionar el que expliquen les teories sobre la realitat. Es poden considerar exemples internacionals clàssics, com per exemple el sistema Mèxic - Estats Units, o exemples locals, com el cas de Catalunya. Tal com explica la demògrafa Anna Cabré (2008), si no fos per les migracions Catalunya tindria avui 2,6 milions d'habitants. Hi ha, doncs, diversos corredors que podem considerar dins del sistema format per Catalunya i la resta d'Espanya. És probable que el lector d'aquest mòdul tingui els seus orígens en aquest sistema migratori. Aquesta activitat convida el lector a intentar il·lustrar el sistema migratori triat amb les teories que veurem a continuació.

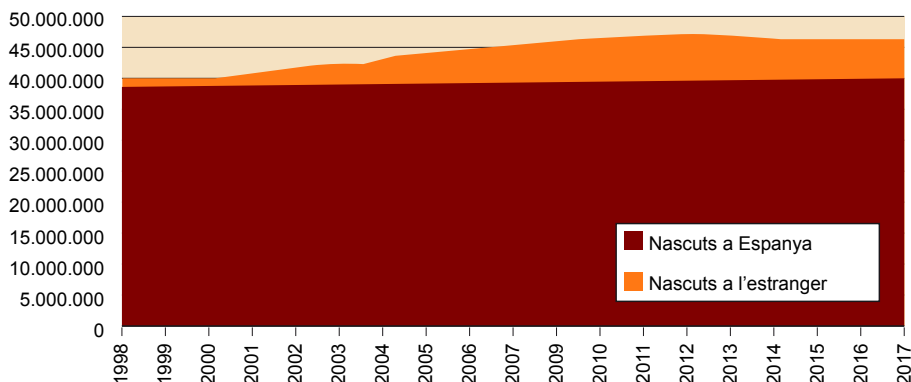
4. Teories de les migracions

Explicar les migracions ha estat l'objectiu de nombrosos estudis. Un dels primers que coneixem és el d'Ernst Georg Ravenstein, que a la fi del segle XIX va utilitzar dos censos anglesos. Amb el seu estudi, va proposar les primeres lleis de les migracions (1885), entre les quals cal destacar les següents:

- Les migracions tendeixen a donar-se en distàncies curtes.
- Les migracions tenen lloc per passos des de zones rurals a urbanes.
- Els fluxos migratoris solen comportar contrafluxos.
- Els fluxos poden variar de direcció i en velocitat, en funció de canvis en la tecnologia i la informació.

En les seves lleis, Ravenstein observava també característiques individuals en les persones que migren i efectes de les migracions, com per exemple en els creixements de població. Malgrat que les seves observacions han estat revisades nombroses vegades des de la publicació, algunes són encara vigents. Per exemple, Ravenstein va observar que el creixement poblacional de les ciutats es devia en gran part als fluxos migratoris més que al creixement natural de la població. El gràfic següent mostra que aquesta observació és vigent almenys en el cas d'Espanya. El gràfic que podem veure a continuació mostra la població per lloc de naixement dels darrers 20 anys a Espanya. Tal com indicava Ravenstein, podem observar que mentre la població nascuda a Espanya es mostra estable, és la població nascuda a l'estranger la que contribueix en més gran mesura al creixement total.

Població segons lloc de naixement, 1998-2017

Font: Institut Nacional d'Estadística: estadística del Padró Continu 2018.

Ravenstein també va proposar un marc explicatiu per a les observacions que va fer respecte als moviments poblacionals. Es tracta del marc *push and pull factors*. La idea principal d'aquest model explicatiu és que hi ha factors d'expulsió (per exemple, la desocupació) del país d'origen que, en combinació amb factors d'atracció (per exemple, salaris alts) als països de destinació, determinen la decisió de migrar. Aquest model i els seus descendents són utilitzats encara avui per a explicar les migracions. Així i tot, el model presenta mancances importants, que les teories modernes han intentat completar. Veurem que aquestes teories tenen diferents nivells d'anàlisi: individual o micro, que tracta d'explicar la decisió de migrar, i macro, que explica els fluxos per l'agregació (p. ex., la situació econòmica dels països). Aquestes teories no són ni excloents ni errònies. El fenomen de les migracions, com tants altres que les ciències socials intenten explicar, és complex i té diverses explicacions, que són parcials, acceptables i de vegades compatibles entre elles.

4.1. Nivells d'estudi

Tal com hem dit, la perspectiva que es pren en l'estudi de les migracions determinarà l'abast d'allò que estudiem i les conclusions a les quals podem arribar. És important considerar que les teories que presentem a continuació poden tenir dos nivells.

Pel que fa al **nivell micro-individual**, les teories expliquen els fluxos migratoris com a fruit, conseqüència, de la presa de decisions individual. I no solament això, sinó que, com veurem, atribueixen a l'individu una capacitat racional de fer càlculs de cost-benefici per a decidir si emigra, i on i quan. D'aquesta manera, l'individu analitza una sèrie de costos (p. ex., distància, preu del transport, facilitat d'entrar) i uns beneficis (salari esperat en destinació), i es decideix per la combinació que optimitzi l'operació. Aquestes teories, doncs, es fixen en característiques de l'individu i del seu context més proper.

Aquesta perspectiva parteix de les teories econòmiques clàssiques d'Adam Smith. Així i tot, ha rebut crítiques per no tenir en compte contextos i dinàmiques que transcendeixen el nivell individual en la presa d'aquestes decisions, la qual cosa en limita les capacitats explicatives. L'assumpció de l'individu com a ésser racional, que pren les decisions amb un càlcul cost-benefici, és també objecte de crítica.

Nivell macro-estructural: Com a resposta a aquestes crítiques, hi ha també el nivell estructural. Tal com hem vist en la secció anterior, incorpora el concepte de sistema migratori, de manera que proporciona una àmplia varietat de factors que ens poden ajudar a explicar i descriure les migracions més enllà de les característiques individuals del migrant.

En la taula següent hi ha les teories que revisarem.

Dimensió	Teoria	Variable explicativa
Causes de les migracions	Teoria neoclàssica macroeconòmica	Diferencials en els salaris entre països
	Teoria neoclàssica microeconòmica	Característiques individuals i expectatives de benefici
	Nova teoria econòmica de les migracions	Aversió al risc i minimització del risc
	Teoria dels sistemes mundials	Globalització i interdependència
	Teoria del mercat dual	Països de mà d'obra intensiva enfront de països de capital intensiu
Perpetuació	Teoria de xarxes	Xarxes socials
	Teoria de la causalitat acumulada	Les migracions es perpetuen i s'autosostenen
	Teories institucionals	Establiment d'institucions que presten serveis a les migracions

Font: elaboració pròpia

4.2. Les teories neoclàssiques

La teoria macroeconòmica neoclàssica explica les migracions externes per les diferències entre mercats laborals dels països. Aquesta explicació és senzilla i es pot aplicar també a les migracions internes: les diferències salarials entre països expliquen el flux de treballadors des de països on els salaris són baixos cap a països on són alts.

Les teories neoclàssiques, a més, prediuen que aquests moviments, en alterar el nivell d'oferta i demanda de mà d'obra entre països, reduiran les diferències salarials fins al punt que es reduiran els fluxos migratoris.

La teoria microeconòmica neoclàssica considera que la decisió de migrar és presa per l'individu amb una elecció racional. En altres paraules, l'individu fa el càlcul, d'una banda, del cost-benefici basat en els guanys salarials i, de l'altra, dels costos de la migració, que poden consistir en una varietat d'aspectes, des del trasllat fins a l'aprenentatge de la llengua del país de destinació. La versió microeconòmica de la teoria neoclàssica també prediu que les persones amb un capital humà més atractiu per a les societats d'acollida serà més probable que migrin.

4.3. La nova teoria econòmica de les migracions

Les teories clàssiques han rebut diverses crítiques al llarg de la seva història. La nova teoria econòmica de les migracions sosté que un dels errors és centrar-se en l'individu que migra com a pol decisor en la migració. Tal com han comprovat nombrosos estudis, aquestes teories sostenen que la decisió de migrar és presa de manera col·lectiva pel nucli familiar. Així mateix, aquesta elecció no obeeix solament a maximitzar els beneficis esperats, sinó també a minimitzar

i diversificar el risc tant de la situació familiar al país d'origen com del resultat del migrant potencial. Així, doncs, les famílies decideixen col·lectivament qui, quan i on migrar.

La nova teoria afegeix que, precisament per diversificar el risc, la família pot decidir enviar algun membre a treballar a l'estranger fins i tot quan les diferències salarials siguin inexistents. Suposem que una família disposa d'un terreny que conrea. Mentre la collita funciona correctament, obté rendiments suficients de la terra. Així i tot, pot decidir enviar un membre a treballar a un altre territori amb la finalitat d'assegurar l'entrada d'ingressos malgrat que hi hagi, per exemple, la possibilitat d'una mala collita o esdeveniments de difícil previsió. És possible que el migrant es dirigeixi al país veí, on els beneficis seran inferiors als que obtindria en origen. Mitjançant aquesta decisió conscient, la família diversifica i, eventualment, redueix el risc.

Finalment, la teoria reconeix que els mercats no són perfectes, i que les asimetries en la informació i les tecnologies influeixen també en les decisions finals sobre les migracions.

4.4. La teoria del mercat dual

Aquesta teoria no se centra, a diferència de les revisades fins ara, en factors d'expulsió del país d'origen (com per exemple els baixos salaris o la desocupació) sinó en l'atracció del país de destinació, específicament en l'estructura dels seus mercats laborals.

En primer lloc, els mercats industrialitzats presenten dues circumstàncies. D'una banda, hi ha indústries amb un ús intensiu del capital que tendeixen a emprar personal més qualificat o a invertir en la formació del personal, i això converteix els treballadors en menys reemplaçables i n'encareix els costos. D'altra banda, en determinats sectors es fa un ús intensiu de la mà d'obra, que és menys capacitada, i això la converteix en més reemplaçable i per tant més barata.

Tenint en compte aquestes circumstàncies, la teoria del mercat dual argumenta que els mercats laborals dels països industrialitzats es caracteritzen per una demanda constant de mà d'obra estrangera. En aquestes societats el salari està vinculat a l'estatus laboral. D'aquesta manera, l'ocupador no pot recórrer a millorar els salarials per a atreure treballadors en els llocs menys qualificats, ja que això comportaria pressions per part dels treballadors de major estatus perquè els seus sous augmentessin en conseqüència i es generaria així una espiral d'augmentos salarials.

Tradicionalment, les dones i els adolescents s'havien emprat en treballs d'estatus i salari baixos, però els canvis sociològics han reduït aquesta oferta de treballadors d'estatus baix. Així, doncs, si els treballadors nadius no estan

interessats en aquestes condicions laborals (estatus i salari baixos), l'empresari pot augmentar els salarials en espiral i importar mà d'obra de l'estranger, que no té (encara) expectatives salarials ni d'estatus laboral.

Això explica, per exemple, les pràctiques d'alguns sectors per a promocionar la contractació de treballadors estrangers en origen, l'elaboració de catàlegs de «llocs de cobertura difícil» per part de nombrosos estats (com Espanya o Canadà) i els sistemes migratoris en què es facilita l'entrada de persones amb perfils que concorden amb aquests treballs.

Els treballs de l'estatus i salari baixos

Aquests canvis sociològics estan relacionats amb la incorporació massiva de la dona al mercat de treball, els rols de gènere i la universalització de l'educació. Aquesta, juntament amb la implementació de l'estat del benestar i els canvis en els sistemes educatius, ha allargat els anys d'educació, ampliat la proporció de joves que hi tenen accés i augmentat en general el nivell d'estudis (i per tant les expectatives laborals) dels autòctons.

4.5. La teoria dels sistemes mundials

La teoria dels sistemes mundials pren el món en perspectiva. Fenòmens com el capitalisme i la globalització estan en l'arrel de les causes de la immigració. En poques paraules, la globalització, la liberalització dels mercats i les actuacions de les grans multinacionals produeixen una població «flotant» amb altes probabilitats de migrar a l'estranger. Vegem com passa això.

El capitalisme comporta de manera intrínseca la necessitat o cerca constant del creixement econòmic. Les grans empreses en expansió, una vegada tocats alguns sostres o limitacions en les societats capitalistes industrialitzades, busquen penetrar als països menys industrialitzats en cerca de mà d'obra barata, recursos naturals i minerals, marcs legals més flexibles que ajudin a reduir costos i fins i tot nous mercats on col·locar els seus productes. És la influència, i els efectes, d'aquestes empreses externes sobre els mercats de recursos naturals, la mà d'obra o la terra mateixa, que acaba generant fluxos migratoris.

Per exemple, amb relació a la terra, la introducció sobtada de tecnologies i maquinàries d'aquestes grans empreses per a treballar-la converteix automàticament en innecessaris una gran quantitat de treballadors. A més, la producció agrícola massiva acaba esquarterant els mercats i sistemes d'intercanvi autòctons perquè els productors tradicionals no poden competir amb aquests sistemes. Amb relació als treballadors, les noves indústries empren de manera intensiva una mà d'obra poc retribuïda en general, i això trenca les relacions socials i econòmiques tradicionals a mitjà termini. Per exemple, determinades indústries tendeixen a emprar més dones que homes, i en una situació gairebé d'esclavitud, fet que repercuteix en aquestes dones i en els baixos ingressos familiars. La conseqüència d'aquests canvis en les relacions socials i econòmiques és una població amb una alta disponibilitat migratòria.

Al mateix temps que es produeix aquest canvi dels rols tradicionals de la població, aquesta penetració d'empreses comporta una millora substancial de les xarxes de transport, perquè tenen interès en unes infraestructures que permetin el transport de mercaderies. Això implica també una major facilitat per a transportar persones. Juntament amb el ritme desigual de desenvolupament mundial, es generen corredors fàcilment, ja que altres països (tal com argumenta la teoria del mercat dual) tenen una demanda constant d'aquesta mà d'obra «flotant». Finalment, tot el procés es veu facilitat per la preexistència o retroalimentació de llaços ideològics, com en el cas de corredors entre el Regne Unit i altres països de la Commonwealth, que fan més fàcil que els migrants s'adaptin a les estructures de la societat d'acollida.

En síntesi, la teoria dels sistemes mundials considera que la globalització està en el centre de les explicacions dels fluxos migratoris, que són fruit de les dinàmiques econòmiques i polítiques globals.

Les teories que hem vist fins ara intenten explicar l'existència dels fluxos migratoris. No obstant això, no aconsegueixen explicar del tot el fenomen. Per exemple, les teories neoclàssiques es refereixen en definitiva als equilibris en els mercats tant en l'àmbit micro com en el macro, de manera que el preu de la mà d'obra és el que prediu el flux. Si la decisió individual de migrar depèn d'un salari millor a l'estranger, i l'emergència d'un flux migratori s'explica per les diferències salarials entre països, és esperable que, partint de les assumpcions del liberalisme econòmic en relació amb l'autorregulació dels mercats, els salaris en aquells països emissors de mà d'obra tendeixin a encarir-se, ja que el producte en qüestió (la mà d'obra) és cada vegada més escassa. D'altra banda, com que hi ha cada vegada més oferta de mà d'obra, els salaris tendiran a pujar al país de recepció. D'aquesta manera, a mitjà termini es preveu un equilibri en què les diferències salarials entre països tendeixin a zero i que això elimini els fluxos migratoris. El temps i les recerques ens mostren que això no succeeix. Vegem què és el que explica la perpetuació dels fluxos migratoris.

4.6. La teoria de les xarxes

Aquesta teoria proposa les xarxes socials dels migrants com a explicació per a la perpetuació dels fluxos migratoris, les quals atenuen els possibles canvis en els factors que van provocar els primers fluxos. En resum, les xarxes socials dels migrants faciliten migracions futures, mentre que disminueixen els costos de la migració i els riscos que comporta.

El fet de tenir parents o amics (o amics d'amics) en un país determinat afavoreix l'ajuda mútua durant el procés migratori. D'aquesta manera, al nou migrant li resultarà menys costós accedir a un país, alhora que els seus contactes en destinació li facilitaran incorporar-se a la societat d'acollida, reduint el risc percebut en migrar.

Això explica que els fluxos migratoris entre una comunitat i una altra no es redueixin dràsticament quan les expectatives salarials o d'ocupació varien en la comunitat de destinació. D'aquesta manera, la teoria de les xarxes sosté que els factors que van iniciar la migració perden importància en la presa de futures decisions al llarg del temps. D'aquesta manera, els fluxos són cada vegada menys representatius dels factors econòmics, sobretot en les comunitats d'origen existents en destinació.

4.7. La teoria institucional

La teoria institucional afegeix un factor complementari de les xarxes. Es tracta de la creació d'organitzacions amb ànim de lucre o sense que presten serveis a la població immigrada. Parlem tant de xarxes d'associacions que presten serveis assistencials o lluiten contra la discriminació com d'empreses que venen serveis especialitzats a immigrants, com per exemple un gabinet d'advocats especialitzat en dret d'estrangeria, un banc que ofereix productes financers per a aprofitar l'estalvi i la transferència de remeses o una empresa que ajuda a migrar a determinats països mitjançant estudis o facilita l'obtenció de visats de treball. En societats en què es genera un entramat institucional (formal o informal, lucratiu o sense ànim de lucre) de suport al procés migratori, aquest redueix ostensiblement els costos alhora que ofereix més garanties a les persones que ja es troben en aquest territori.

Amb el pas del temps, aquestes estructures institucionals s'estabilitzen i creixen, i, com en el cas de la teoria de les xarxes, es relativiza la importància dels factors que van causar l'inici del flux migratori (p. ex., les diferències salarials).

4.8. Teoria de la causalitat acumulada

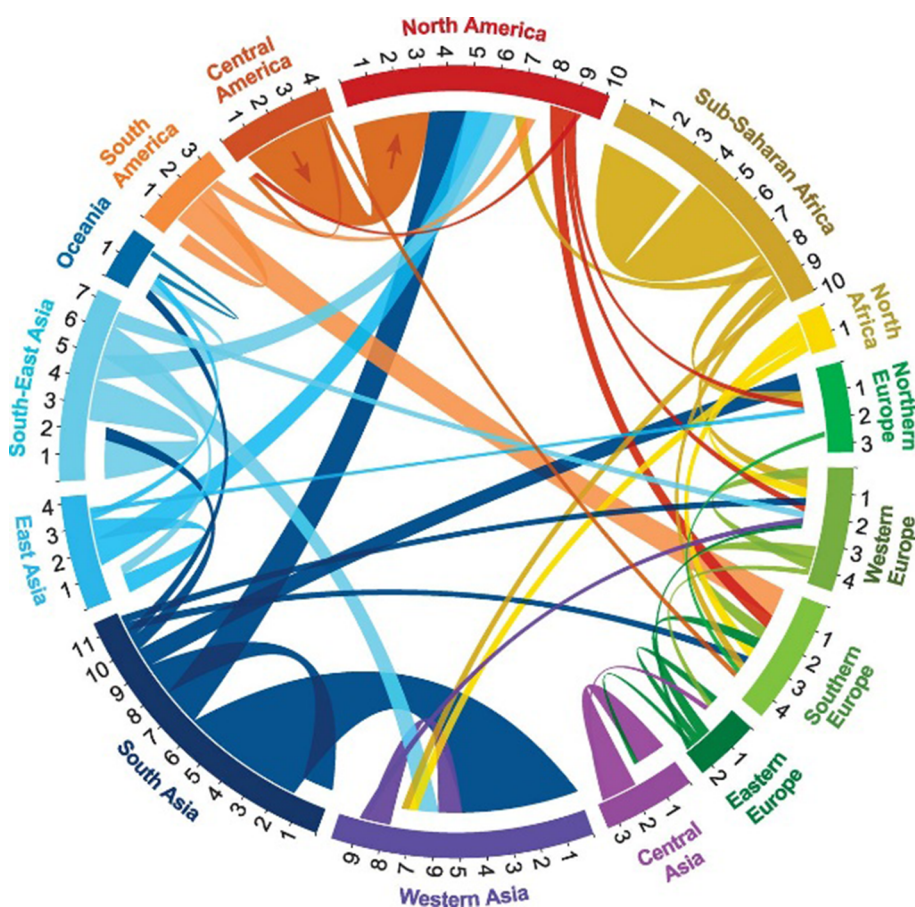
Aquesta teoria sosté que la perpetuació dels fluxos migratoris es deu a l'acumulació dels efectes dels factors que els van iniciar. Cadascun d'aquests efectes retroalimenta el següent i, d'aquesta manera, les migracions es perpetuen i s'autosustenten. Aquesta teoria ha estudiat sobretot sis factors (sense excloure l'existència d'altres).

En primer lloc, hi ha els factors relacionats amb la distribució d'ingressos. Una vegada les famílies dels migrants reben les primeres remeses, la seva posició de riquesa (o privació) en relació amb altres famílies del seu entorn canvia. Això estimula al seu torn la migració d'altres famílies, que veuen que la seva posició relativa varia, i així successivament. En segon lloc, la migració comporta també canvis en la propietat de la terra, atès que molts migrants tenen com a objectiu comprar terres al país d'origen. Això no sempre implica que aquestes terres siguin treballades, la qual cosa redueix al seu torn la demanda de treballadors agrícoles en destinació, augmentant de nou la població potencialment migrant. En tercer lloc, les famílies dels migrants poden optar per treballar la terra i, amb la injecció de capital, invertir en maquinària, que redueix de nou també la necessitat de mà d'obra, augmentant la pressió migra-

tòria en origen. En quart lloc, les migracions acaben generant una cultura de la migració, mentre que els valors tradicionals i les percepcions entorn de la mobilitat, que en alguns casos es converteix en una norma social, canvien per afavorir una major proclivitat a la migració. En cinquè lloc, el fet que els primers fluxos es componguin de persones amb un alt capital humà entorpeix el desenvolupament econòmic als països emissors. Hi ha un canvi en la distribució del capital humà, que s'acumula als països de destinació, perquè les migracions tenen menys riscos, i els països emissors exerceixen més pressió per a la migració. En sisè lloc, l'acumulació de persones d'origen immigrant en un sector productiu acaba generant una certa estigmatització d'alguns llocs de treball, considerat «treball d'immigrants» i que els nadius deixen de voler fer, perpetuant la demanda de treballadors estrangers per a cobrir aquests llocs de treball en destinació.

5. Les tendències de les migracions contemporànies

Hem revisat les teories que intenten explicar l'origen dels fluxos migratoris i la seva perpetuació. No obstant això, com en la majoria de fenòmens humans, sempre hi ha una diversitat de factors que ho acaben explicant tot en major mesura. A més, molts patrons observats no se segueixen en la realitat. Tal com diuen en broma els economistes, la primera llei de l'economia és *some do, some don't*. De vegades, la desviació respecte als patrons observats acaba convertint-se en un patró en si mateix. Per exemple, vegem el gràfic següent:

Font: Abel i Sander (2014)

Abel i Sander han estudiat els fluxos migratoris entre regions entre el 2010 i el 2015. La seva observació és simple i ens mostra que la majoria del gruix dels fluxos es dona en intraregió o entre regions veïnes, amb algunes excepcions que podem explicar amb les teories que hem revisat. Per exemple, el flux entre l'Amèrica Llatina i el sud d'Europa ens podria resultar inexplicable si tenim en compte les teories neoclàssiques. Per què fer una migració tan costosa des del punt de vista econòmic i emocional, a causa de la distància, a una regió que és menys rica que altres regions més properes malgrat ser globalment rica? No obstant això, cal tenir en compte els vincles històrics entre Espanya i les seves

excolònies, amb una xarxa social prou forta perquè una persona a Llatinoamèrica pugui preferir migrar a Espanya en plena crisi econòmica abans que als Estats Units o Canadà.

Després que Ravenstein formulés les lleis de les migracions, diverses tendències (i revolucions) han aparegut al món, que han alterat en certa mesura els patrons migratoris. Castles i Miller (2004) identifiquen sis tendències generals:

1) La globalització de les migracions: El nombre de països «afectats» significativament per la migració ha crescut, mentre que els països d'immigració han vist com es diversificava l'origen dels fluxos.

2) La direcció canviant dels fluxos migratoris dominants: Mentre que tradicionalment havien estat els europeus els qui havien protagonitzat els fluxos migratoris (mitjançant la colonització o no), la direcció ha pres un sentit oposat. Avui Europa és una destinació global per a la immigració més que una font global de migrants. Malgrat que la llei de la proximitat de Ravenstein encara és vigent, de manera que el gruix de les migracions internacionals solen donar-se entre països veïns, el flux sud-nord és més important. A més, els autors indiquen que la regió del Golf s'ha convertit en un pol d'atracció global per a treballadors migrants.

3) La diferenciació de les migracions: La majoria de països no estan dominats per un tipus específic de flux migratori en termes de migració econòmica, reunificació familiar, etc., sinó que reben tots els tipus de fluxos alhora. A més, fluxos que s'inicien d'una manera continuen d'altres maneres malgrat els esforços de molts governs per a disminuir, frenar o controlar els fluxos.

4) La proliferació de la migració de trànsit: Segons els autors, ocorre quan terres tradicionalment d'emigració es converteixen en terres d'immigració. Normalment, la migració de trànsit és el preludi a la immigració. Aquest ha estat el cas d'Espanya, per exemple. Havia estat més aviat un país d'emigració i, després de la dictadura i amb la incorporació a la Unió Europea, va passar a ser un país de trànsit per a immigrants que tenien per objectiu França o Alemanya. El procés pot donar-se també de manera inversa, com en el cas dels països llatinoamericans, que van ser països d'immigració i ho són ara més aviat d'emigració.

5) Feminització de la migració econòmica: Si bé durant una bona part del segle XX la migració econòmica tendia a ser masculina, i la dona tendia a formar part dels fluxos de reunificació familiar, actualment les dones que migren per motius econòmics formen un gruix molt més rellevant en els fluxos, i fins i tot constitueixen la majoria en alguns corredors, com per exemple el de Tailàndia a Japó.

6) La creixent politització de la immigració: Els governs implementen cada vegada més polítiques relacionades amb la immigració, des de la política de frontera fins a la política d'integració, i també s'impliquen cada vegada més en polítiques transnacionals. És per això que les polítiques migratòries componen el gruix d'aquest curs.

Bibliografia

Lectures seleccionades

Freeman, Gary (2005). «Political Science and Comparative Immigration Politics». A: Michael Bommes; Ewa Morawska. *International Migration Research: Constructions, Omissions and the Promises of Interdisciplinarity* (pàg. 111-128). Londres: Routledge.

En aquest capítol, Gary Freeman reflexiona sobre l'estudi de les migracions internacionals. En un to provocatiu, es pregunta el perquè del poc desenvolupament d'aquest tema en la ciència política en comparació amb altres disciplines. L'autor critica també un cert biaix ideològic entre els investigadors que es dediquen a les migracions, i fa alhora un repàs de l'estat de la qüestió i de les principals línies de recerca de la disciplina des del punt de vista institucionalista i de l'economia política.

Hernández León, Rubén (2012). «La industria de la migración en el sistema migratorio México - Estados Unidos» [en línia]. *Trace* (núm. 61). <<http://journals.openedition.org/trace/1147>>

Aquest article exemplifica l'aplicació dels sistemes migratoris. L'autor se centra en el sistema Mèxic - Estats Units i explora un factor apuntat per les teories de les migracions internacionals, explicades en aquest mòdul, relatiu a la institucionalització de les migracions. Descriu la indústria de les migracions, el desenvolupament de les quals ha contribuït a consolidar i perpetuar el sistema analitzat. Apunta que aquesta indústria va bastant més enllà que la categoria, una mica vaga, relativa a «les màfies», i identifica una plèthora d'actors, formals i informals, estatals i no estatals, que formen part del sistema.

Massey, D. S.; Arango, J.; Graeme, H.; Kouaouci, A.; Pellegrino, A.; Taylor, J. E. (1993). «Theories of International Migration: A Review and Appraisal». *Population and Development Review* (vol. 19, núm. 3, pàg. 431-466). <DOI:10.2307/2938462>.

Per què hi ha migracions? Com es perpetuen els fluxos migratoris? En aquest capítol, Douglas Massey i altres repassen les principals teories que la ciència social ha elaborat per a donar explicacions de per què la gent migra, com es creen els fluxos migratoris i quins factors n'expliquen la consolidació i perpetuació. Tal com hem explicat en la secció corresponent, veiem que hi ha diferents nivells d'anàlisi i perspectives sobre l'estudi de fluxos migratoris. Aquestes teories complementen alhora l'explicació d'un fenomen complex.

Romero Valiente, Juan Manuel (2003). «Migraciones». A: *Tendencias demográficas durante el siglo XX en España* (pàg. 209-253). Instituto Nacional de Estadística.

En aquest capítol s'ofereix una visió de les migracions a Espanya fins al 2003. És interessant observar-hi les tendències explicades en el present mòdul i el fet que afegeix un repàs de les migracions internes. L'autor utilitza diferents fonts d'informació amb les quals l'estudiant ja està familiaritzat, com el padró municipal i l'estadística de variacions residencials. Així mateix, proporciona explicacions sobre els fluxos, que l'estudiant hauria de poder relacionar amb el repàs sobre les teories de les migracions internacionals.

Bibliografia recomanada

Arango, J. (1999). «Becoming a Country of Immigration at the end of the Twentieth Century: the Case of Spain». A: R. King (ed.). *Eldorado or Fortress? Migration in Southern Europe*. MacMillan.

Castles, Stephen; Miller, Mark (2004). *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*. Nova York: Guilford Press.

Carens, J. H. (1987). «Aliens and Citizens: The Case for Open Borders». *The Review of Politics* (vol. 2, núm. 49).

Donato, K. M.; Gabaccia, D.; Holdaway, J.; Manalansan IV, M.; Pessar, P. R. (2006). «A Glass Half Full? Gender in Migration Studies 1». *International Migration Review* (vol. 1, núm. 40, pàg. 3-26).

García Abad, Rocío (2003). «Un estado de la cuestión de las teorías de las migraciones». *Historia Contemporánea* (núm. 26, pàg. 329-351).

Koser, Khalid (2010). *International Migration. A Very Short Introduction*. Oxford, Nova York.

Porto del Olmo, A. R.; Calderón, A. (2005). «Historia, presente y prospectiva de las migraciones en España». *ICE: Revista de Economía* (núm. 82, pàg. 155-165).

Sassen, Saskia (1999). *Guests and Aliens*. Nova York: The New Press.

Referències bibliogràfiques

Abel, Guy J.; Sander, Nikola (2014). «Quantifying Global International Migration Flows». *Science* (vol. 6.178, núm. 343, pàg. 1.520). <<https://doi.org/10.1126/science.1248676>>

Cabré, Anna (2008). «Les Onades Migratòries en el Sistema Català de Reproducció». *Papers de Demografia*

Kymlicka, Will (2001). «Territorial Boudaries: A Liberal Egalitarian Perspective». A: D. Miller; S. Hashmi (editors). *Boundaries and Justice: Diverse Ethical Perspectives* (pàg. 249-275). Princeton: Princeton University Press.

Ravenstein, I. G. (1885). «The Laws of Migration». *Journal of the Statistical Society of London* (vol. 2, núm. 48, pàg. 167-235). <<https://doi.org/10.2307/2979181>>

Romero Valiente, Juan Manuel (2003). «Migraciones». A: *Tendencias demográficas durante el siglo xx en España* (pàg. 209-253). Instituto Nacional de Estadística. <<https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=4731361>>

Tierney, Jessica I.; De Menocal, Peter B.; Zander, Paul D. (2017). «A Climatic Context for the Out-of-Africa Migration». *Geology* (vol. 11, núm. 45, pàg. 1023-1026). <<https://doi.org/10.1130/g39457.1>>